

התנהגות ברגעי יאוש

קראו את סיפור קריאת הים בשמות יד י - לא. התמקדו בהתנהגותם של ישראל ומשה. מה נדרשו לעשות על הים? מי פעל בהגיון? תגובתו של מי היתה טבעית? מתי לדעתכם נרגעה הבהלה במחנה ישראל?

1. מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ב

ארבע כתות נעשו ישראל על הים, אחת אומרת ליפול אל הים ואחת אומרת לשוב למצרים ואחת אומרת לעשות מלחמה כנגדן ואחת אומרת נצווח כנגדן. זאת שאמרה ליפול אל הים נאמר להם התיצבו וראו את ישועת ה', זו שאמרה לשוב למצרים נאמר להם כי אשר ראיתם את מצרים, זו שאמרה נעשה מלחמה כנגדן נאמר להם ה' ילחם לכם, זו שאמרה נצווח כנגדן נאמר להם ואתם תחרישון.

- מהן 4 הגישות להתמודדות עם הצרה של בני ישראל?
- איזו אופציה נשארה לישראל לפי המדרש?

שמות יד פסוק טו הוא פסוק קשה. ראו כיצד התנאים השונים מתמודדים עם הקושי?

2. מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ג

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי, ר' יהושע אומר אמר הקב"ה למשה משה אין להם לישראל אלא ליסע בלבד. ר' אליעזר אומר אמר הקב"ה למשה משה בני נתונים בצרה הים סוגר ושונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה. ...

ר' אבטולס הזקן אומר משל למה הדבר דומה לאדם שכעס על בנו וטרדו מביתו נכנס אוהבו לבקש הימנו ולהחזירו לביתו אמר לו כלום אתה מבקש ממני אלא מפני בני כבר נתרצתי לבני כך אמר לו המקום מה תצעק אלי כבר אני מרוצה עליהם.

ד"א אמש היית אומר ומאז באתי אל פרעה [לדבר בשמך הרע לעם הזה] (שמות ה כג) ועכשיו אתה עומד ומרבה בתפלה מה תצעק אלי.

ד"א רבי אומר דבר אל בני ישראל ויסעו ויסעו דברים שהיו דוברים מלבן אמש היו אומרים המבלי אין קברים במצרים ועכשיו אתה עומד ומרבה בתפלה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו ויסעו דברים מלבן. ... רבי אומר כדי היא האמנה שהאמינו בי שאקרע להם את הים שנ' וישובו ויחנו לפני פי החירות. ... ר' שמעון בן יהודה אומר מה תצעק אלי כבר צעקתם קדמה לצעקתך שנ' ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'.

ר' אחא אומר מה תצעק אלי בשבילך אני עושה אמר הקב"ה אלולי צעקתך כבר אבדתי אותם מן העולם [על עבודה זרה שביניהם שנ' ועבר בים צרה (זכריה י יא) ואין צרה אלא עבודה זרה שנ' והמסכה צרה כהתכנס (ישעיה כח כ) ואומר ואשה אל אחותה לא תקח לצרור (ויק' יח יח) ועל צעקתך אני משיב את חמתני] שנ' ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית (תהלים קו כג) לכך נאמר מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו מפני צעקתך נוסעים. ר' אליעזר המודעי אומר מה תצעק אלי על בני אני צריך צווי על בני ועל פועל ידי תצווני (ישעיה מה יא) והלא כבר מוכנים הם לפני מששת ימי בראשית שנ' אם ימושו החקים האלה מלפני נאם ה' גם זרע ישראל ישבותו מהיות גוי לפני כל הימים (ירמיה לא לה). אחרים אומ' דבר גדול עשו ישראל כדי היא האמונה שהאמינו בי שאקרע להם את הים שלא אמרו למשה היאך אנו יוצאים למדבר ואין בידינו מחיה לדרך אלא האמינו והלכנו אחרי משה עליהם מפורש בקבלה הלך וקראת באזני ירושלים לאמר זכרתי לך חסד נעוריק אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה (שם /ירמיה/ ב ב) מה שכר נטלו על כך קדש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו רעה תבא עליהם נאם ה'.

- לפי הדעות השונות מה היה המצב המורלי בעם? מהי רמת האמונה הנדרשת מהעם? באיזה שלב היא נדרשת? במה הם נדרשים להאמין?

מה מקומה של התפילה? -

מה נדרש מבני ישראל לפי המש"ך חכמה?

3. משך חכמה שמות פרק יד טו

מה תצעק אלי, דבר אל בני ישראל ויסעו. במכילתא (פרשה ג סעיף א): ר' יהודה אמר, אמר הקב"ה למשה: משה אין להם לישראל אלא ליסע! נראה דמפרש דכל בני ישראל הלכו אחרי משה כצאן בבקעה אחר הרועה, אמנם בים צוה הקב"ה למשה שיסע אחרי העם, והמה באמונתם בו ילכו בתוך הים, ובזכות הנסיעה שיבואו תוך המים בים יבקע להם הים. לכן כתוב (פסוק יט) "ויסע מלאך האלקים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם" - זה משה שנקרא כאן "מלאך האלקים", וכמו שכתוב בחגי (א, יג) "ויאמר חגי מלאך ה'" [יעויין ריש ויקרא רבה]. לכן בזכות שהלכו לים ומשה אחריהם נבקע הים. ולכן אמרו להלן במכילתא (פרשה ה סעיף ב): מתוך שהיו נוטלין עצה קפץ נחשון בן עמינדב ונפל לים. ויעוין תוספתא ברכות פרק ד, טז. וזה שאמר "דבר אל בני ישראל ויסעו" - הם יסעו ואתה אחריהם, ובזכות זה יבקע הים.

המדרש הבא מדמה את ישראל על הים ליונה - מה פשר הנמשל? מה נדרש מישראל ברגעי משבר?

4. שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ב

א [יד] יונתי בחגוי הסלע, מהו יונתי בחגוי הסלע, אמר ר' יוחנן אמר הקב"ה קורא אני לישראל יונה דכתיב (הושע ז) ויהי אפרים כיונה פותה אין לב, אצלי הם כיונה אבל אצל אומות העולם כמין חיות דכתיב (בראשית מ"ט) גור אריה יהודה, נפתלי אילה שלוחה, יהי דן נחש עלי דרך, בנימין זאב יטרף, וכל י"ב שבטים משולים כחיות, לפי שהאומות נלחמים לישראל ואומרים לישראל מה אתם רוצים מן השבת ומן המילה, והקב"ה מגבירן לישראל ונעשין בפני האומות כחיות להכניען לפני הקב"ה ולפני ישראל, אבל אצל הקב"ה נעשים כיונה תמה ושומעין לו, הה"ד (שמות ד) ויאמן העם וישמעו כי פקד ה', אמר הקב"ה למשה, משה את עומד וצועק כבר שמעתי ישראל וצעקתם, הה"ד (שם /שמות /י"ד) מה תצעק אלי, אין בני ישראל צריכין לך, לפיכך אמר הקב"ה יונתי בחגוי הסלע,

אמר רבי יהודה ברבי סימון אמר הקב"ה לישראל אצלי הם תמימים כיונים, אבל באומות העולם הם ערומים כנחשים, הה"ד (דניאל ג') ענו שדרך משך ועבד נגו ואמרין למלכא נבוכדנצר, אין למלכא למה נבוכדנצר, ואין נבוכדנצר למה מלכא, אלא כך אמרו לו אם לפסים וגולגוליות ודימוסיות וארנוניות מלך את עלינו, הה"ד למלכא נבוכדנצר, ואם לדבר זה שאת אומר לנו להשתחוות לצלמך, נבוכדנצר את, ונבוכדנצר שמך הוא גברא וחד נבו עלינו כחדא נבוכדנצר נבח ככלבא, נפח כקולתה, נצר כצרצרה, מיד נבח ככלבא ואתעבד ככדא ונצר כצרצרה, ...

ב תני דבי ר' ישמעאל בשעה שיצאו ישראל ממצרים למה היו דומין, ליונה שברחה מפני הנץ, ונכנסה לנזקיק הסלע ומצאה שם הנחש מקנן, ונכנסה לפנים ולא היתה יכולה להכנס שעדיין הנחש מקנן, תחזור לאחורה לא תהי יכולה שהנץ עומד בחוץ, מה עשתה היונה התחילה צווחת ומטפחת באגפיה כדי שישמע לה בעל השובך ויבא ויצילה, כך היו ישראל דומים על הים, לירד לים לא היו יכולין שעדיין לא נקרע להם הים, לחזור לאחוריהם לא היו יכולין שכבר פרעה הקריב, מה עשו וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה', מיד (שמות י"ד) ויושע ה' ביום ההוא, ר' יהודה בשם ר' חמא דכפר תחומין, משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מתאוה לשמוע שיחתה מה עשה הוציא כרוז ואמר כל עמא יפקון לקמפון, כשיצאו מה עשה רמז לעבדיו ונפלו לה פתאום בליסטין והתחילה צווחת אבא אבא הצילני, אמר לה אילו לא עשיתי לך כך לא היית צווחת ואומרת אבא הצילני, כך כשהיו ישראל במצרים היו המצריים משעבדין אותם והתחילו צועקין ותולין עיניהם להקב"ה, הה"ד (שם /שמות /ב') ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויצעקו וגו', מיד וישמע אלהים את נאקתם שמע הקב"ה לתפלתן והוציאן ביד חזקה ובזרוע נטויה, והיה הקב"ה מתאוה לשמוע קולן ולא היו רוצין, מה עשה הקב"ה חיזק לבו של פרעה ורדף אחריהם, הה"ד (שם /שמות /י"ד) ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים וירדוף וגו', וכתוב ופרעה הקריב, מהו הקריב, שהקריב את ישראל לתשובה, כיון שראו אותם תלו עיניהם להקב"ה ויצעקו לפניו, שנא' וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה' כאותה צעקה שצעקו במצרים, כיון ששמע הקב"ה אמר להם אילולי שעשיתי לכם כן לא שמעתי את קולכם, על אותה שעה אמר יונתי בחגוי הסלע, השמיעני את הקול אין כתיב כאן אלא קולך, שכבר שמעתי במצרים, וכשצעקו בני ישראל לפני הקב"ה מיד ויושע ה' ביום ההוא.

המדרש המפורסם ביותר הוא על נחשון - וטען כי ישראל בחרו באופציה של כניסה לים. אך דעה זו אינה יחידה:

5. מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מס' דויהי בשלח פרשה ה

ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה, ר' מאיר או' בלשון אחד ור' יהודה או' בלשון אחר. ר' מאיר אומר בלשון אחד כשעמדו שבטים על הים זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים מתוך שהיו עומדין וצוהבין קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחלה שנ' שם בנימן צעיר רודם שרי יהודה רגמתם שרי זבלון שרי נפתלי צוה אלהיך עוזך עזה אלהים זו פעלת לנו (שם/תהלים/ סח כט) אל תקרי רודם אלא רד ים התחילו שרי יהודה מרגמין אותם באבנים שנ' שרי יהודה רגמתם. משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן נכנס לחדרו בלילה אמר לקטן העמידני עם הנץ החמה נאמר לגדול העמידני בשלש שעות ביום בא קטן להעמידו עם הנץ החמה ולא הניחו גדול אמר לו לא אמר לי אלא בשלש שעות ביום והקטן אומר לא אמר לי אלא עם הנץ החמה מתוך שהיו עומדין וצוהבין ננער אביהם אמר להם בני מ"מ שניכם לא כוונתם אלא לכבודי אף אני לא אקפח שכרם כך אמר הקב"ה מה שכר יטלו בני בנימן שירדו לים תחלה שרת שכינה בחלקו שנ' בנימן זאב יטרף (בראשית מט כז) ואומר לבנימן אמר ידיד ה' ישכן לבטח עליו וגו' (דברים לג יב). ומה שכר נטלו שבטו של יהודה שהיו רוגמין אותם, יהודה זכה למלכות שנ' שרי יהודה רגמתם ואין רגמה אלא מלכות שנ' באדין אמר בלשאצר והלבישו לדניאל ארגונה והמניכא דדהבה על צואריה והכריזו עלוהי די להווי שליט תלתא במלכותא (דניאל ה כט). שרי זבולון ושרי נפתלי, בא ולמד שכשם שעשה הקב"ה נסים לישראל על הים על ידי שבט יהודה ובנימין כך עשה להם לישראל נסים על ידי שרי זבולון ונפתלי בימי דבורה וברק שנ' ותשלח ותקרא לברק בן אבינועם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא צוה ה' אלהי ישראל לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני זבולון ומבני נפתלי ואומר ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין (שופטים ד ו - ז) ואומר זבולון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה (שם/שופטים/ ה יח).

ור' יהודה אומר בלשון אחר ויבאו בני ישראל בתוך הים כיון שעמדו שבטים על הים זה אומר אין אני יורד תחלה לים וזה אומר אין אני יורד תחלה לים שנ' סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל (הושע יב א) מתוך שהיו עומדין ונוטלין עצה קפץ נחשון בן עמינדב ונפל לים

תהלים פרק סח פסוק כח

שם בְּנִימָן צִעִיר רֹדֵם שָׁרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם שָׁרֵי זְבֻלוֹן שָׁרֵי נַפְתָּלִי:

- איזה ויכוח הגיוני יותר התקיים זו של ר' יהודה או של ר' מאיר?

על פשר המחלוקת בדברי ר' מאיר ראו את הסבר הנצי"ב. מוואלוז'ין

6. הנצי"ב מוואלוז'ין, הרחב דבר - דברים לג' יב

והמשל נפלא. וגם בתחילת הענין יש להבין מדוע גבר בנימין על יהודה, והיאך לא חלק לו כבוד.

אבל הענין שנס קריעת ים סוף היה מיועד להיות באחד משני אופנים:

אם בהנהגת נס נסתר סמוך להליכות הטבע, ועל זה הקדים הקב"ה רוח קדים עזה כל הלילה ומייבש והולך לאט לאט.

אם בדרך נס נגלה שבשעת קפיצה בעומק הים יהא נקרע.

והכל לפי הכנה של ישראל. אם לא ימסרו נפשם באמונה לקפוץ בים, אזי, יהא בדרך השגחה פרטית על הליכות הטבע. ואם ימסרו נפשם באמונה, אזי, בע"כ יהא הים נקרע פתאום.

והיתה דעת שבט יהודה שכבודו של הקב"ה להמעיט את הנס כל האפשר. על כן, אין ראוי לקפוץ בים עד שיתייבש ע"י הרוח. והיה נצרך עוד לשהוי איזה שעות, ואז ילכו תחלה כאשר גבר יהודה על אחיו.

אבל דעת בנימין היתה שכבודו של הקב"ה הוא להראות נס נגלה. על כן, אין רצונם לשהות כלל. ואחר דשבט יהודה, לא היה ברצונם לילך עתה, על כן, ילכו הם תחלה. והנה קפץ שבטו של בנימין ונקרע פתאום.

והיינו מכוון להמשל, שהמלך צוה לבנו הגדול להקיצו בשלש שעות ביום, כ - חסר...

תהלך בדרך הטבע, ולבנימין נתן בית המקדש שנסיים קבועים היו בו.

